

แนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

Approaches To the Ovadapatimokkha Application for The Propagation of Buddhism

¹พระครูภาวนาสิริวัฒน์ (ทวีป หนูด้วง) และ ²วิโรจน์ คุ่มครอง
¹Phrakhru Phawanasiriwat (Thaweeep Nuduang) ²Viroj Koomkrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.
E-mail: ¹palidanamsenaa12@gmail.com, ²koom-krong9@hotmail.com

Received December 10, 2024; Revised February 12, 2025; Accepted February 14, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักโอวาทปาติโมกข์ในพระไตรปิฎก 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยแบบคุณภาพ เน้นวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พบคือ 1) หลักการ 3 ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวงคือ ละอกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นทางชั่ว ความเสื่อม และความทุกข์ การทำกุศลให้ถึงพร้อมด้วยการสร้างกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นทางแห่งความเจริญ และการทำจิตใจของตนให้สะอาดด้วยการละสังโยชน์ 10 มีสัkkายทิฏฐิ วิจิกจฉา เป็นต้น 2) อุดมการณ์ 4 ได้แก่ ความอดทน นิพพานซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความสงบสุขสูงสุด เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ด้วยการบรรลุนิพพาน การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่เบียดเบียน คิดทำร้ายผู้อื่นแต่คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ 3) วิธีการ 6 ได้แก่ การไม่กล่าวร้ายคนอื่นด้วยการละวจีทุจริต 4 มีการไม่พูดเท็จ เป็นต้น การไม่ทำร้ายผู้อื่นด้วยการละกายทุจริต 3 มีการไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย เป็นต้น ความสำรวมในปาติโมกข์ คือ สำรวมในศีล 2 27 ข้อ เว้นจากข้อที่ทรงห้าม และปฏิบัติตามข้อที่อนุญาตไว้ รู้จักประมาณในอาหารด้วยการบริโภคไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไปแต่พอดีกับความต้องการของร่างกาย การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด คือ อยู่ในเสนาสนะป่า สงัดกายซึ่งเป็นโอกาสที่จะทำจิตให้สงบได้ง่าย และการประกอบความเพียรด้วยการเจริญสมาบัติ 8 มีการเจริญปฐมฌาน เป็นต้น เป็นประจำ ทำความสงบให้เกิดขึ้นในจิตใจ

คำสำคัญ: แนวทางการประยุกต์; หลักโอวาทปาติโมกข์; การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this article were 1) study Buddhism propagation in Theravada Buddhist scripture 2) study Ovadapatimokkha found in Tipitaka scriptures, and 3) presenting the approach of Ovadapatimokkha application for Buddhism propagation. It was qualitative research type, done by documentary survey, then analyzed, compiled, and written in descriptive style. The research results revealed that The guidelines of Ovadapatimokkha application for the dissemination of

Buddhism are: 1) as Three Principle, including refraining from all sins by avoiding 10 unwholesome deeds which surely lead to evil, decadence, and suffering, performing moral acts called 10 wholesomeness leading to prosperous path, and purifying one's mind by abandoning 10 fetters, such as self-cling view, doubts, etc., 2) as Ideology, consisting of; patience, Nibbana which is most peaceful and independent through attaining nobility, no killing, non-violence or non-discrimination against others, but being thoughtful for helps of others, and 3) Sixfold Approaches, consisting of; not speaking ill to others by avoiding 4 unwholesome speeches such as no lying etc., not harming others by avoiding 3 unwholesome deeds, such as no killing, no stealing, etc., reflecting the Ovadapatimokkha disciplines, i.e., following 2 27 precepts, avoiding the unprohibited and following what allows, knowing moderate eating, sufficient consumption for the needs, dwelling in a peaceful places, such as forest, suitable for training the mind for wisdom, and 6) effort cultivation by continuously training for eight Samapatti attainment like first trance entering, etc. to reach the supreme peaceful.

Keywords: Guideline; Ovadapatimokkha Application; Buddhism Propagation

บทนำ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ 9 เดือน ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งทรงวางไว้เป็นอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการของพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย 3 คาทีกิ่ง มีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

คาทีกิ่งที่ 1 พระองค์ตรัสว่า ขนดี ปริมฺ ติโป ตีติกา ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นธรรมเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง พิจารณาตามหลักศาสนบัญญัติ (คุณารักษ์ นพคุณ, 2544) จัดอยู่ในญาณเจตยสูตร เพราะเป็นองค์ธรรมที่ควรรู้และเป็นเครื่องมือให้เข้าถึงความรู้ยิ่งในสิ่งควรรู้ ยังจัดเข้าในทัสสนภาวนาสูตฺร เพราะเป็นธรรมที่ควรศึกษาให้เข้าใจและปฏิบัติให้เห็นแจ้งโดยศาสนบัญญัติ สงเคราะห์เข้าในนิพเพธกาคยสูตร เพราะเป็นธรรมยังผู้ประพฤติตามเข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลส ตัณหา อุปาทานได้ ตามอังกุสนัย ขันติคือความอดทนจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโสรัจจะคือความสงบเป็นองค์ธรรมที่ยังกุศลธรรมอื่น ๆ ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

พระดำรัสที่ว่า นิพพาน ปริมฺ วทนติ พุทธา แปลว่า ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นธรรมอันยิ่ง พิจารณาตามศาสนบัญญัติจัดอยู่ในโลกุตตรสูตร เพราะเป็นธรรมที่จะยังผู้ปฏิบัติให้ความถึงโลกุตตระ ทั้งยังจัดเข้าในญาณเจตยสูตร เพราะเป็นธรรมที่ควรรู้และเป็นเครื่องมือให้เข้าถึงความรู้ยิ่ง

พระดำรัสที่ว่า น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฺรูปฆาตี สมโณ โหติ ปริ วิเทฺยนโต. แปลว่า ผู้ที่ฆ่าผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียน ผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นสมณะเลยจัดอยู่ในอกุสลสูตร เพราะผู้ที่ยังไม่สามารถ ควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจเป็นเหตุให้ ประทุษร้ายตนเองและผู้อื่น ขยายความโดยศาสนบัญญัติ สงเคราะห์เข้าในสังกิลเสกาคยสูตร

คาทีกิ่งที่ 2 ทรงแสดงไว้ว่า สพฺพปาปสฺส อกรรม การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึงการทำบาปทางกายเพราะขาดเมตตาจึงไปเบียดเบียน ไปทำร้ายสัตว์ มีจิตใจโลภอยากได้สิ่งของที่ผู้อื่นยังไม่ให้ จึงไปลักทรัพย์ ขาดหลักสัมมาอาชีวะ เมื่อถูกอิฏฐารมณ์เข้ามากระทบ ขาดสติคอยยับยั้ง จิตถูกกามเข้าครอบงำ จึงไปประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เผลอสติหลงเพลินในข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจึงพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดคำส่อเสียด เป็น คำพูดไม่มีสาระ ในทางจิตใจ ก็มักถูกความโกรธ ความโลภ ความหลงเข้าครอบงำ จิตใจผิดปกติ

พระดำรัสที่ตรัสว่า กุสลสสุปสมปทา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การทำความดีให้ถึงพร้อมตามหลักศาสนปฎิฐาน จัดอยู่ในอนุญาติสูตร พระสูตรที่ทรงส่งเสริมให้ทำความดี ขยายความโดยศาสนปฎิฐาน (คุณารักษ์ นพคุณ, 2544) จัดอยู่ในवासนาภคิยสูตร เมื่อกล่าวโดยอังกุสนัย ผู้ที่ไม่ทำบาปทั้งปวง เพราะละกายทุจริต 3 คือไม่ฆ่าสัตว์หันมาเจริญเมตตา ไม่ถือเอาสิ่งของที่ผู้ยังไม่ให้ ปฏิบัติตนมั่นคงในสัมมาอาชีวะ ไม่ประพฤติดินในกามทั้งหลาย มาเจริญในกามสัณญมะ การสำรวมในกาม ละวจีทุจริต 4 คือไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำพูดหยาบคาย ไม่พูดคำหลอกลวงผู้อื่น ยังมโนทุจริต 3 คืออยากได้สิ่งของผู้อื่น ไม่โกรธคิดประทุษร้าย ไม่ ประพฤติปฏิบัติที่หลงทาง ย่อมยังกุศลธรรมอื่น ๆ ที่ยังไม่เกิดย่อมให้เกิดขึ้น ในส่วนแห่งพุทธพจน์ที่ตรัสว่า สจิตตปริโยทปนํ เอตํ พุทธานศาสนตามหลักศาสนปฎิฐานจัดอยู่ในอนุญาติปฏิภคิตตสูตร เพราะเป็นองค์ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตและส่งเสริมการปฏิบัติให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

คาถาที่ 3 กับกึ่งคาถา ทรงแสดงให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติตนของนักบวชในพุทธศาสนา ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่หลักโอวาทปาติโมกข์ ต้องปฏิบัติตามพระดำรัสที่ว่า อนุปวาโท อนุปฆาโต พิจจณาตามหลักศาสนปฎิฐานจัดอยู่ในกัมมวิปากสูตร ซึ่งจะเป็นเหตุให้ผู้กระทำอกุศลกรรม ได้รับผลตามที่ตนทำไว้ ขยายความโดยศาสนปฎิฐานจัดอยู่ในทจจริตสังกิเลสภคิยสูตร พระดำรัสที่ว่า ปาติโมกเข จ สัวโร มตตถญญา จ ภตตสมิ ปนตถจ สยนาสนํ อธิจิตเต จ อาโยโค เอตํ พุทธาน ศาสนํ. แปลว่า การสำรวมในปาติโมกข์ การรู้จักประมาณในการบริโภค การนอน การนั่งในที่อันสงัด การประกอบความเพียรในการทำจิตให้ยิ่ง ธรรม 6 อย่างนี้ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ด้วยเหตุดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาเรื่อง “แนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาหลักโอวาทปาติโมกข์ในพระไตรปิฎก เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้เสนองานวิจัยชิ้นนี้ น่าจะได้แนวทางการเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนา ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาหลักโอวาทปาติโมกข์ในพระไตรปิฎก
- 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การทบทวนวรรณกรรม

ความสำคัญของหลักโอวาทปาติโมกข์ เป็นคำสอนที่เป็นหลัก หรือคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธพจน์ 3 คาถากึ่ง ประกอบด้วย หลักการ 3 ประการ อุดมการณ์ 4 ประการ และวิธีการ 6 ประการที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงไว้เพื่อเป็นหลักปฏิบัติแก่พุทธบริษัท และผู้สนใจใฝ่การศึกษาที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ความพ้นทุกข์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021)

การประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานวิจัยนี้เป็นขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาเรื่อง หลักการ 3 ได้แก่ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และ การทำจิตใจของตนให้สะอาด 2) อุดมการณ์ 4 ได้แก่ ความอดทน นิพพานซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความสงบสุขสูงสุด การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่เบียดเบียนคิดทำร้ายผู้อื่น 3) วิธีการ 6 ได้แก่ การไม่กล่าวร้ายคนอื่น การไม่ทำร้ายผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ รู้จักประมาณในอาหารด้วยการบริโภค การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด และการประกอบความเพียรด้วยการ

เจริญสมบัติ 8 มีการเจริญปฐมฌาน เป็นต้น เป็นประจำ ทำความสงบให้เกิดขึ้นในจิตใจ เป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญมากยิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสารผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต โดยมุ่งศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักโอวาทปาติโมกข์ในพรไตรปิฎก และแนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นำมาสรุป เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

1) เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักโอวาทปาติโมกข์ในพรไตรปิฎก และแนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจาก พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณ์วิเสส และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสูตรเพื่อขยายความในเนื้อหา ข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์มาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

3) วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา

4) เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

5) ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ความหมายของการเผยแผ่กล่าว คือ การขยายออก (สมพร เจริญพงศ์, 2544) การแสดงความจริงของชีวิต และความจริงของสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องให้พุทธศาสนิกชนและสาธุชนทั้งหลาย เกิดความรู้ ความเข้าใจ เห็นความสำคัญและนำไปปฏิบัติจนได้รับผลอย่างประจักษ์ด้วยตนเอง กระจายออกไปสู่บุคคลอื่น ๆ ทั้งแนวลึกและแนวกว้าง ซึ่งต้องอาศัยวิถีชีวิตของผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ต้องปฏิบัติให้เห็นเป็นต้นแบบเบื้องต้นจนเป็นตัวอย่างก่อนแล้ว ค่อยนำผลที่เกิดขึ้นกับตนเองไปบอกกล่าว เผยแผ่ออกไปเพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นได้มีวิถีชีวิตอย่างนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นการบอกหนทางที่ปฏิบัติไปสู่ทางพ้นทุกข์ มีวิถีชีวิตอันประเสริฐที่เรียกว่า พรหมจรรย์ตามสติปัญญาของแต่ละบุคคล พระพุทธศาสนาปรากฏขึ้นในโลก การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากพุทธปณิธาน หมายถึง ปณิธานที่พัฒนาตนเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อตรัสรู้ ค้นพบหนทางนั้นแล้ว จึงบอกกล่าว ชี้แจง หนทางนั้นแก่สรรพสัตว์ให้รู้ตาม จะส่งผลทำให้สังคมได้เกิดสันติสุขตามความปรารถนาของตน และการอยู่ร่วมกันของสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างสันติสุข พระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองเป็นหลักนำสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติมาสู่ปวงชน (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2548)

นักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงต้องมีคุณสมบัติ อันสมควรตามธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการได้แก่ เป็นผู้น่ารัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง พูดจาน่าเชื่อถือ เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้ง และไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ควรมีความสมบัติ 3 ประการคือ มีปัญญามองการณ์ไกลจัดการได้ดี มีความเชี่ยวชาญ และพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี และต้องมีหลักพระธรรมกถึก หมายถึง ผู้ถ่ายทอดธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วยการแสดงชี้แจงให้ฟัง เป็นการเผยแผ่ศาสนาแบบหนึ่งที่ใช้กันมาแต่สมัยพุทธกาล การเทศน์ในสมัยพุทธกาลไม่มีพิธีการแต่อย่างใด เพียงผู้แสดงนั่งอยู่ในสถานที่สมควรและผู้ฟังมี

ลักษณะตั้งใจฟังก็สามารถแสดงได้ ในขณะที่การเทศนานั้น อาจมีลักษณะลีลาต่างกันไปบ้างตามแต่อุปนิสัยของแต่ละบุคคล ภิกษุที่จะเผยแผ่คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะต้องประกอบด้วยองค์ 5 ประการคือ

- 1) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ
- 2) อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ
- 3) ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
- 4) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ
- 5) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่นคือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักโอวาทปาติโมกข์ในพระไตรปิฎก

หลักโอวาทปาติโมกข์คือ หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธพจน์ 3 คาถากิ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันต์ 1, 250 องค์ ผู้ไปประชุมกัน โดยมีได้นัดหมาย ณ พระเวฬุวนาราม ในวันเพ็ญเดือน 3 ที่เราเรียกกันว่า วันมาฆบูชา ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพร่วมกันในการเผยแผ่ศาสนา หรือ คำกล่าวสอนสำหรับรอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ใจความโอวาทปาติโมกข์นั้น มีทั้งหมด 13 ประการ คือ

- 1) หลักการ 3 หมายถึง สาระสำคัญที่ควรยึดถือเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตให้ผ่องใส (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)
- 2) อุดมการณ์ 4 หมายถึง หลักการที่ทรงวางไว้ เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ความอดทน ความไม่เบียดเบียน ความสงบ นิพพาน
- 3) วิถีการ 6 หมายถึง แนวทางในการปฏิบัติสำหรับนักบวช ได้แก่ การไม่ว่าร้าย การไม่ทำร้าย การสำรวมในปาติโมกข์ การรู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในสถานที่ที่สงัด และการฝึกหัดจิตใจให้สงบ

ความประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์คือ เพื่อประกาศธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้เป็นที่ไปในแนวทางเดียวกัน พวกเขาจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก จงแสดงธรรมให้งามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ให้สมบูรณ์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ จงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ ให้พระสงฆ์สาวกของพระองค์ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ให้ถึงประชาชนมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ พระพุทธศาสนานับได้ว่าเป็นศาสนาแรกของโลกที่มีการจัดระบบงานเผยแผ่ศาสนา โดยส่งสาวกไปสอนศาสนาที่ศาสนาใดๆ ทั้งสิ้น จึงเป็นที่น่าภูมิใจสำหรับชาวพุทธทั่วโลกที่พระสาวกในพระพุทธศาสนาได้ทำงานแบบนี้มาเป็นเวลานานมาแล้ว และเนื้อหาของหลักธรรมในโอวาทปาติโมกข์ ได้แก่

- 1) พระคาถาที่ 1 กล่าวคือ 1. ชั้นดี ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง หมายถึง ความอดทนประเภทตีตึกตา คือ ความอดทนต่ออารมณ์ที่มายั่วชวนให้โลภ ให้โกรธ ให้หลง ให้รัก ให้เกลียด ให้กลัว อดทนต่อคำด่าว่าเสียดสี นินทาว่าร้ายต่าง ๆ การที่อดทนได้ต่ออารมณ์เหล่านี้ เป็นตบะอย่างยิ่ง ความอดทนประเภทอื่นยังไม่เป็นตบะ 2. พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสนิพพานว่า เป็นบรมธรรม หรือเป็นธรรมสูงสุด หมายถึง นิพพาน คือ ว่าง หรือ สูญอย่างยิ่ง คำว่าสูญในพุทธพจน์นี้ หมายถึง สูญจากราคะ โทสะ โมหะ หรือสูญจากนามรูป นิพพานเป็นสภาวะดับกิเลส มีสภาพสงบระงับ มีชีวิตชีวา มีปัญญา เรียกว่า สะอาด สว่าง สงบ ปลอดภัย แจ่มใส เบิกบาน ว่องไว เยือกเย็น เบาสบาย 3. ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต หมายถึง ผู้ใดเข้าไปเบียดเบียน คือ ทำร้ายผู้อื่น ผู้นั้นไม่ชื่อว่า เป็นบรรพชิต และ 4. ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นไม่ชื่อว่า เป็นสมณะ หมายถึง สมณะใดที่กำลังเบียดเบียนผู้อื่น คือ สัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่ ย่อมเป็นผู้ชื่อว่า เข้าไปฆ่าสัตว์อื่น สมณะนั้นชื่อว่า ทำศีลของตนให้พินาศ ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

2) พระคาถาที่ 2 กล่าวคือ 1. การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง การไม่ทำอกุศลกรรมบถ 10 คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ 2. การบำเพ็ญกุศล คือความดีให้ถึงพร้อม หมายถึง การทำกุศลให้เกิดขึ้นและเจริญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญขึ้น เริ่มตั้งแต่เนกขัมมะคือการออกจากมิถฉาวิตกจนถึงพระอรหันตมรรค 3. การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสบริสุทธิ์ หมายถึง จิตที่จะผ่องใสได้นั้นจะเกิดมิได้ด้วยพระอรหันต์ ผู้ปฏิบัติละบาปทุกอย่างเสียได้ด้วยศีลสังวรแล้ว ทำกุศลให้ถึงพร้อมได้ด้วยสมณะและวิปัสสนาทั้งหลายจึงจะชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้วได้ นั้นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

3) พระคาถาที่ 3 กล่าวคือ 1. การไม่กล่าวร้าย หมายถึง การไม่เข้าไปกล่าวร้ายเอง และการไม่ให้ผู้อื่นเข้าไปกล่าวใส่ร้ายชื่อว่า อนุปวาตะ 2. การไม่ทำร้าย หมายถึง การไม่เข้าไปทำร้ายเอง และการไม่ให้ผู้อื่นทำร้าย ชื่อว่า อนุปฆาตะ 3. ความสำรวมในพระปาติโมกข์ หมายถึง สำรวมในพระปาติโมกข์ คือ รักษาศีล 227 ข้อ ไม่ให้ขาดทะเลาะ อันเป็นเหตุให้จิตตกต่ำหรือเศร้าหมองได้ ให้สังวรระวังอย่าขาดสติ 4. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัตตาหาร หมายถึง การที่จักต้องรู้จักพิจารณาในปัจจุบัน 4 ต้องหมั่นพิจารณาเสมออย่าใช้สอยปัจจัย 4 ด้วยอำนาจแห่งความโลภขาดสติ เป็นการป้องกันความมกมากในการบริโภค ติดสุข และความเป็นผู้เลี้ยงยาก 5. ที่นั่งที่นอนอันสงัด หมายถึง เสนาสนะป่า หรือเรือนว่างเปล่าไม่มีใครอยู่ การหลีกเลี่ยงจากหมู่ไปอยู่ในเสนาสนะที่สงัดจากอารมณ์อันจรรบรวนให้ฟุ้งซ่านเรียกว่า กายวิเวก สงัดกาย (พระพุทธโฆสเถระ, 2554) เป็นปัจจัยหรือโอกาสที่จะทำความสงบจิตได้ง่าย 6. การประกอบความเพียรในอธิจิต หมายถึง ความสงบจิต หรือทำความสงบให้เกิดขึ้นในจิต ซึ่งเรียกว่า สมณะ ได้แก่ ทำจิตให้ตั้งมั่นในกัมมภูมิจาน มีอารมณ์อันเดียว จนแนวแน่ปราศจากนิรวรณ ตั้งแต่ยามที่ 3 ไปเรียกว่า จิตตวิเวก สงัดจิต ความสงัดจิตก็เป็นปัจจัย หรือเป็นโอกาสที่จะให้ได้รวบรวมเข้ามาพิจารณาเพื่อให้เห็นตามเป็นจริงแล้วกำจัดกิเลสเสีย นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

แนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยบุคคลที่ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีหลักการ 3 ประการในโอวาทปาติโมกข์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่

1) หลักการที่ 1 การไม่ทำบาปทั้งปวง คือ ละอกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ อกุศลกรรมบถนี้ เป็นธรรมที่บุคคลต้องเว้น ต้องละเป็นธรรมที่ตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถ มี 10 ประการ

2) หลักการที่ 2 การทำกุศลให้ถึงพร้อม คือ วิธีการสอนให้ละชั่วและสร้างความดีทางกาย 3 ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักขโมย เว้นจากการประพฤตินิโคตติในกาม ทางวาจา 4 ประการ คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และทางใจ 3 ประการ คือ ความเป็นผู้ไม่โลภอยากได้ของเขา ความไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรมซึ่งมีลักษณะเป็นเครื่องชำระกายและวาจาให้เป็นปกติ ให้สะอาด

3) หลักการที่ 3 การทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าว คือ การละสังโยชน์ 10 ได้แก่ 1. สักกายทิฏฐิ หมายถึง ความเห็นว่าเป็นตัวของตน 2. วิจิกิจฉา หมายถึง ความลังเลสงสัยในเรื่องพระรัตนตรัย 3. สีลัพพตปรามาส หมายถึง ความถือมั่นศีลพรต 4. ละกามราคะ คือ ความติดใจในกามคุณอารมณ์ 5. ปฏิฆะ หรือ พยาบาทว่าโดยสภาวะแล้วคือโทสะ 6. รูปราคสังโยชน์ คือ การติดอยู่ในภพภูมิที่เป็นรูปพรหม 7. อรูปราคสังโยชน์ คือ การติดอยู่ในภพภูมิที่เป็นอรูปพรหม 8. มานะสังโยชน์ ได้แก่ ธรรมชาติที่ชื่อว่ามานะ คือ ถือตัว 9. อุทธัจจสังโยชน์ ได้แก่ ภาวะแห่งความฟุ้งซ่าน และ 10. อวิชชาสังโยชน์ คือ ความไม่รู้แจ้งอริสัจ 4 คือ ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุแห่งทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ และ ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์

แนวทางการประยุกต์อุดมการณ์ 4 ประการในโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยบุคคลที่ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีอุดมการณ์ 4 ประการในโอวาทปาติโมกข์ ได้แก่

1) อุดมการณ์ที่ 1 ความอดทน คือ การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง มีความบากบั่น ก้าวหน้าไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่ สามารถข่มใจต่อกิเลสเป็นการทำความเพียรเพื่อฝากิเลสได้แก่ การบำเพ็ญความเพียรเพื่อเอาชนะใจตนเอง ในการต่อสู้กับกิเลสความชั่วประการต่าง ๆ และทำลายกิเลส ให้หมดไปจากสันดาน รวมทั้งการเอาชนะความเกียจคร้าน ความชั่วร้ายต่างๆ ด้วย ถ้ารู้จักฝึกความอดทนหรือฝึกให้มีขันติได้มากๆ จะเป็นคนที่ไม่โกรธง่าย

2) อุดมการณ์ที่ 2 การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทษเช่นเดียวกัน ความรู้สึกในการไม่เบียดเบียนนั้นคือ การมองเห็นคนอื่นและสัตว์อื่น เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นเพื่อนด้วยกัน ไม่ต้องการให้ใครประสบความวิบัติ ใครที่ประสบความวิบัติ ความเดือดร้อนอยู่ ก็ต้องการที่จะช่วยเหลือ ให้เขาหลุดพ้นจากความทุกข์

3) อุดมการณ์ที่ 3 ความสงบ กล่าวคือ ความเป็นสมณะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่ (1) พระโสดาบัน เป็นผู้เกิดธรรมจักขุ คือ ดวงตาเห็นธรรมพร้อมๆ (2) พระสกทาคามี (3) พระอนาคามี และ (4) พระอรหันต์

4) อุดมการณ์ที่ 4 พระนิพพาน กล่าวคือ ความดับกิเลส ได้แก่ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลส ไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2556)

แนวทางการประยุกต์วิธีการ 6 ประการในโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยบุคคลที่ต้องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีวิธีการ 6 ประการในโอวาทปาติโมกข์ ได้แก่

1) วิธีการที่ 1 การไม่กล่าวร้ายคนอื่น กล่าวคือ ละวจีหุจจริต ได้แก่ ความประพฤติด้านวาจา 4 ประการคือ เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากวาจาส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ เราต้องมีสติในการพูด ทุกคำพูดที่พูดออกมาต้องให้ถูกกาลเวลา และประกอบด้วยประโยชน์ พูดออกมาแล้วต้องจริงใจ ไม่พูดเพื่อเป็นการซ้ำเติมเหยียบย่ำอีกฝ่ายให้เจ็บช้ำน้ำใจ มีการพูดที่ใช้ภาษาสละสลวยไม่ก้าวร้าว แต่ตรงประเด็น ได้ผลตามที่ต้องการ และพูดไปแล้วมีคุณค่าในการแก้ปัญหา และให้ความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ความเจริญงอกงามของคนในสังคมนั้นจะเจริญยิ่งขึ้นไป

2) วิธีการที่ 2 การไม่ทำร้ายผู้อื่น กล่าวคือ ละกายหุจจริต ได้แก่ ความประพฤติดีด้านกาย มี 3 ประการคือ ละเว้นการฆ่าสัตว์ มีความละอาย ไม่ทำร้ายผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลเขา เพราะทุกคนต่างรักชีวิตของตนเองทั้งสิ้น เราจึงควรเห็นใจกัน ด้วยการไม่รังแก ไม่เบียดเบียนกัน กระทำด้วยความปรารถนาดี มีเมตตา และช่วยเหลือ เป็นกรุณา เป็นการกระทำที่ถูกต้อง (พระพุทธโฆสเถระ, 2554) ละการถือเอาทรัพย์ที่เขามีได้ให้ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สิน หรือสิทธิของผู้อื่น ต้องสูญเสียทรัพย์สินในรูปแบบต่างๆ เช่น ถูกฉกชิงวิ่งราว ถูกขู่กรรโชกทรัพย์ ถูกยึดทรัพย์ เป็นต้น และละการประพฤตินอกใจในกามทั้งหลาย ไม่สำส่อนทางเพศ แต่จงพอใจเฉพาะคู่ของตน จะทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

3) วิธีการที่ 3 ความสำรวมในปาติโมกข์ กล่าวคือ ปาติโมกข์สังวรศีล ได้แก่ ละเว้นจากข้อห้ามทำตามข้อปฏิบัติ การละเว้นจากข้อห้าม คือ พระวินัยและพระธรรม พระวินัยเป็นข้อห้ามซึ่งประกอบด้วยอาบัติอย่างหนัก อาบัติอย่างกลางและอาบัติอย่างเบา คือ ศีล เป็นเหตุสำรวมในพระปาติโมกข์ คอยระวังสกัดกั้นโทษที่พึงจะละเมิด อาบัติ 7 กอง ทางกาย ทางวาจา คือ ปาราชิก 4 มีโทษ อย่างหนัก สังฆาทิเสส 13 มีโทษอย่างกลาง อนियต 2 นิสัคคีย์ปาจิตตีย์ 30 สุทธิกปาจิตตีย์ 9 2 ปาฏิเทสนียะ 4 เสขยวัตร 75 และอธิกรณสมณะ 7 พระปาติโมกข์ที่ใช้สวดในปัจจุบันนี้มาจากบาลี 150 ข้อ และจากอภิสมจาร 77 ข้อรวม 227 ข้อ ซึ่งเป็นข้อห้ามเพื่อให้พระภิกษุได้ตั้งใจสำรวมในวินัยบัญญัติ เว้นจากข้อห้ามที่ทรงห้าม ปฏิบัติตามข้อที่ทรงอนุญาตไม่ให้อาบัติ

4) วิธีการที่ 4 ความรู้จักประมาณในอาหาร กล่าวคือ โภชนาเม็ดตัญญูตา ได้แก่ การบริโภคไม่มากไม่น้อย บริโภคแต่พอดีกับความต้องการของร่างกายคือ ถ้าบริโภคมากเกินไป การบริโภคมากเกินไปขัดความต้องการของร่างกาย ไม่ใช่เป้าหมายของหลักการบำบัดความหิว ร่างกายของแต่ละคนสามารถรองรับอาหารได้ไม่เท่ากัน แต่ละคนย่อมจะมีขีดจำกัดของกระเพาะแตกต่างกัน การบริโภคที่มากเกินไปของแต่ละคน ย่อมได้รับผลกระทบต่อผู้บริโภคทันทีเช่น อึดอัด ปวดท้อง เกิดอาการง่วง เกิดโรคได้ง่าย และถ้าบริโภคอาหารน้อยเกินไป ใ้จะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้บริโภค แต่เป็นการก่อให้เกิดโทษแก่ตน ฉะนั้นการดูแลสุขภาพของบุคคลทั่วไป เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคจึงสามารถนำเอาหลักปฏิบัติในทางพุทธศาสนามาใช้ได้

5) วิธีการที่ 5 การอยู่ในเสนาสนะที่สงบ กล่าวคือ ในอริยสูตรเป็นพระสูตร ๆ หนึ่งที่มีความสำคัญมากคือช่วยให้บุคคลได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นเป็นต้นไปซึ่งเกี่ยวกับการอยู่ป่าเป็นวัตร หลักการปฏิบัติข้อนี้ภิกษุผู้ถืออริยญิกังคะ จะอยู่อาศัยเฉพาะในป่าเท่านั้น จะไม่อยู่ในหมู่บ้านเลย เพื่อไม่ให้ความพลุกพล่านวุ่นวายของเมืองรบกวนการปฏิบัติหรือเพื่อป้องกันการพอกพูนของกิเลส ย่อมไม่รบกวนจิตของภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะป่าอันสงบ

6) วิธีการที่ 6 การประกอบความเพียร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวคือ การเจริญสมาบัติ 8 ได้แก่ 1. เจริญปฐมฌาน เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข กำจัดอกุศลอย่างหยาบ คือ นิวรณ์ 5 ไหตกไป จิตบรรลุ ความ ผ่องใสอยู่ 2. เจริญทุติยฌานที่ประกอบด้วยองค์ 3 นั้น คือ ปิติ สุข จิตเตกัคคตา 3. เจริญตติยฌาน มี อารมณ์ 2 คือ สุข ได้แก่ความสุขที่ปราศจากปิติ คือความสุขทางจิตโดยเฉพาะ ไม่มีมีความสุข ที่เนื่องด้วยกายและเอกัคคตา มีอารมณ์เป็นหนึ่ง 4. เจริญจตุตถฌานมีอารมณ์ 2 เหมือนฌาน 3 5. เจริญอากาสาณัญจายตนฌานมีชื่อเรียกได้เป็น 3 อย่าง คือ อรูปฌาน อากาสาณัญจายตนฌาน และปฐมารูปฌาน 6. เจริญวิญญาณัญจายตนฌาน คือ ฌานอันกำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ 7. เจริญอาภิญญายตนฌาน เรียกว่า ตติยารูปฌานก็ได้ เป็นการได้ถึงฌานที่มีอารมณ์อันมิใช่รูป คือ อรูปฌาน เป็นอันดับที่ 3 เป็นขั้นที่ 3 และ 8. เจริญเนวสัณญานา สัณญายตนฌาน คือ ฌานอันเข้าถึงภาวะมีสัณญาก็มิใช่ ไม่มีสัณญาก็มิใช่ เรียกว่า จตุตถารูปฌานก็ได้ เป็นอรูป ฌานอันดับที่ 4 ขั้นที่ 4 อันเป็นอันดับที่สูงสุดแห่งอรูปฌาน และสูงสุดในบรรดาสมาบัติทั้ง 8 นี้เป็นคำสอน เป็นโอวาท เป็นคำพร่ำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

สรุป

แนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ 1) หลักการ 3 ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวงคือ ละอกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเป็นทางชั่ว การทำกุศลให้ถึงพร้อมด้วยการสร้างกุศลกรรมบถ 10 และ การทำจิตใจของตนให้สะอาดด้วยการละสังโยชน์ 10 2) อุดมการณ์ 4 ได้แก่ ความอดทน นิพพานซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความสงบสุขสูงสุด การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่เบียดเบียนคิดทำร้ายผู้อื่น 3) วิธีการ 6 ได้แก่ การไม่กล่าว ว่าร้ายคนอื่น การไม่ทำร้ายผู้อื่น ความสำรวมในปาติโมกข์ รู้จักประมาณในอาหารด้วยการบริโภคไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป การอยู่ในเสนาสนะที่สงบ คือ อยู่ในเสนาสนะป่า และการประกอบความเพียรด้วยการเจริญสมาบัติ 8 มีการเจริญปฐมฌาน เป็นต้น เป็นประจำ ทำความสงบให้เกิดขึ้นในจิตใจ

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้เป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางการประยุกต์หลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเสริมสร้างคุณค่าที่ดีให้แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ “แนวทางการประยุกต์หลัก

โอวาทปาติโมกข์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ถือว่ามีคุณค่า และเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของหลักธรรมในแง่มุมอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ครบในทุก ๆ ด้าน ดังนี้

- 1) แนวทางการประยุกต์หลักปาติโมกข์สังวรศีลเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- 2) แนวทางการประยุกต์หลักกุตลกรรรมบถ 10 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 3) แนวทางการประยุกต์หลักอวิหิสาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- คุณารักษ์ นพคุณ. (2544). *เนติปกรณ์แปล*. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *การเผยแผ่เชิงรุก*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2554). *วิสุทธิมรรค*. สมเด็จพระพุฒาจารย์ อจา อาสนมหาเถร แปลและเรียบเรียง. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ธนาเพชร.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย.
- สมพร เจริญพงศ์. (2544). *พจนานุกรมไทย ฉบับพิสดาร*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.